

Paul si na studium půjčí. A co Pavel?

Na stránkách LN proběhla nedávno diskuse na téma univerzální studentské půjčky. Následující článek přibližuje praxi v zemích, v nichž Češi hledají inspiraci. Dostupnost státem garantovaných univerzálních studentských půjček v zemi dobře koreluje s vyspělostí země. A ekonomická vyspělost země zase silně koreluje s kvalitou a velikostí vysokoškolského systému. Nelze tedy říci, co je příčina a co důsledek. Víme ale dobře, že v Česku dosud není takový systém zaveden a teprve se připravuje.

Univerzální studentské půjčky řeší selhání trhu v případě investic do lidského kapitálu a představují nástroj k efektivnějšímu využití omezených intelektuálních zdrojů země. Musí jít o půjčky, které nediskriminují studenty podle sociálně ekonomického zázemí, jejich studijních dispozic ani podle oboru studia. Navíc půjčky nesmí vyvolávat strach ze splácení, úročení nesmí být příliš vysoké a studentům nesmí hrozit předlžení. Takové půjčky komerční banky bez garance státu nabídnout z principu nedokážou.

Podstatou systému univerzálních studentských půjček, jak je zamýšlen pro Českou republiku, vychází ze zavedených modelů Austrálie, Nového Zélandu a Velké Británie. Na půjčku by měl mít nárok každý řádně studující, bez ohledu na sociálně ekonomické zázemí rodiny, studovaný obor nebo schopnosti. Půjčka má být poskytována po standardní dobu studia a na jeden průchod studiem. Náklady školného tak nemá člověk platit jako student, ale až jako přiměřeně vydělávající absolvent. Výše splátek je odvozena od výše příjmů. Systém garantuje stát, podobně jako systém penzijní. Pro názornější vysvětlení si raději pomohu příběhem fiktivního britského studenta Paula.

Půjčka nabízená vládou

Paul se letos dostal na docela dobrou univerzitu v Essexu. Na studium mu nějakou libru přidají rodiče a něco si přivydělá při studiu. Na školné a na živobytí to však stačit rozhodně nebude. Půjčku od soukromé banky si Paul nevezme, protože banka požaduje relativně vysoký úrok. Je sice ochotna úrok snížit, ale pouze když se za splátky zaručí Paulovi rodiče nebo známí. To nepřipadá v úvahu, protože rodiče do ručení nutit nechce a movité známé nemá. Paul si navíc není jist, jak mu studium půjde a zda si jako absolvent na splátky bance vydělá. Paul může naštěstí požádat o univerzální studentskou půjčku nabízenou britskou vládou.

Po předložení žádosti o půjčku na školné si úřad pouze ověřil, že Paul je řádným studentem a že má na půjčku nárok. Půjčka na školné obratem putuje přímo vysoké škole, aniž by Paul musel škole peníze složitě preposílat.

Paulovi rodiče ale nepatří k bohatším, takže si může půjčit i na živobytí. Musí ekonomickou situaci rodičů doložit, ale potom mu již peníze začnou chodit na účet pravidelně. Může s nimi nakládat, jak uváží. Tak to bude pokračovat během studia, tedy pokud ho nepřeruší a bude-li řádně studovat. Paulův chudší kamarád bez rodičů má ještě navíc nárok na nevratný grant, a budou-li oba dobře studovat, dostanou navíc školní stipendium.

Maximální výši školného, které může britská vysoká škola účtovat, takzvané stropy, určuje britská vláda. Dnes to představuje 3225 liber za rok studia, což odpovídá průměrné britské mzdě za měsíc a půl.

Po studiích Po třech letech Paul dostudoval. Státu dluží téměř 20 tisíc liber. Několik měsíců hledal práci, v níž se asi rok zaučoval, takže si první rok vydělal mizerných 18 tisíc liber. Protože splátky se platí až z částky nad 15 tisíc, v daňovém přiznání mu vyšlo, že za rok zaplatí pouhých 270 liber.

Splácení pro Paula nepředstavuje velké papírování, protože jde o jednu položku v daňovém prohlášení navíc.

Během dalších let se již Paulův plat přiblížil běžnému platu vysokoškoláka a nečiní mu zásadní problém splácet 1500 liber ročně. Jednou, když neměl půl roku práci, sice jeho příjmy výrazně poklesly, ale díky

tomu ani nemusel nic splácet. Tímto tempem sice bude splácet přes deset let, ale je na tom finančně a vzdělanostně stále mnohem lépe než jeho kamarádi bez vysoké školy.

V Česku by si Pavel, klon britského Paula, na studentské živobytí nepůjčil. Komerční banky mu sice půjčky nabízejí, ale jde z nich strach stejně jako v Británii. A státem zaručené půjčky zatím v Česku nejsou. Podstata britského systému univerzálních studentských půjček je stejná jako v Austrálii a na Novém Zélandu. Pod slupkou základních principů však jsou odlišnosti. Nabízejí to menu, ze kterého lze vybírat při návrhu systému u nás. Každá varianta má svá pro a proti, takže výběr je věcí osobních názorů a rozdílných právních a technických omezení.

Nezavírat dveře škol

Výše úročení půjček je důležitý parametr. V Austrálii a na Novém Zélandu jsou půjčky úročeny, zatímco v Británii je úročena pouze půjčka na školné, a to jen jedním procentem. Nízké až nulové úročení jako v Británii je samozřejmě pro studenty příjemné. Kapitál na půjčky si však britská vláda za úroky půjčuje na finančním trhu. Takže bezúročnost půjček v podstatě dotují daňoví poplatníci, včetně těch, kdo na vysokou nemají ani pomyslení. A úroková dotace představuje nemalé peníze.

Rádoby bohubilá dotace úroků má další negativní důsledky. Půjčky dělají zajímavými i pro bohaté studenty, kteří si půjčené peníze ukládají na termínované účty, kde jim nesou úroky. Nulové úročení dlužné absolventy navíc nemotivuje k přiměřeně rychlému tempu splácení. Důsledkem je, že prostředků na půjčky skutečně potřebným studentům je méně, než by mohlo být, a dotace úroků zatěžují daňové poplatníky.

Čím více studentů zaplatí školné na dřevo bez půjčky, tím více prostředků zůstane na půjčky pro studenty, kteří půjčku skutečně potřebují. Proto k platbě školného bez půjčky v Austrálii motivují procentní slevou na školném. Na věc ale existují různé názory. Někdo v tom vidí spíše slevu na školném pro bohaté studenty. Stropy školného jsou kapitola sama pro sebe. Lze stanovit jednotné školné jako studijní poplatek. To je sice přehledné, ale neumožňuje to nákladovou konkurenci a diferenciaci škol. Stropy školného mohou být stanoveny jednotně pro všechny obory nebo se mohou lišit podle výše průměrných soukromých finančních výnosů ze vzdělání v příslušných oborech. V Británii tak mají jednotný strop, zatímco v Austrálii mají stropy oborově odlišné.

V Austrálii a na Novém Zélandu uplatňují progresivní splátkové procento, které roste s vyšší platou jako u progresivní daně z příjmů. V Británii mají naopak jednotnou sazbu devět procent.

Když v minulosti na vysoké školy odcházela studovat malá skupinka populačního ročníku, nepředstavovalo financování vysokých škol a studia pro stát tak velkou zátěž jako dnes, kdy do školy před třicátým rokem věku zamíří každý druhý občan. Stát by sice mohl dveře škol opět přivřít, aby ušetřil, ale v konečném důsledku by na tom prodělal jak stát, tak mladí. Vzdělání je totiž mnohem víc než dříve v historii determinantem hospodářského i společenského úspěchu jak jednotlivců, tak celých států. Pokud stát neumí nebo nechce pro vysoké školy a studenty najít v rozpočtu více prostředků, je lepší ponechat dveře škol dostatečně otevřené i těm, kdo potřebují zprostředkovat přístup k univerzálním studentským půjčkám.

O autorovi: DANIEL MÜNICH, CERGE-EI, člen NERVu